

**REKOMENDACIJOS SAVIVALDYBIŲ
NARKOTIKŲ KONTROLĖS KOMISIJŲ
VEIKLOS STIPRINIMUI**

TURINYS

Ižanga.....	3
Savivaldybių narkotikų kontrolės komisijų veiklos stiprinimo galimybės.....	5
Narkotikų kontrolės komisijų veiklos organizavimas.....	5
Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių planavimas ir vykdymas	9
Veiksmingos ir neveiksmingos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės	9
Tikslinės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės vaikams ir jaunimui: ankstyvosios intervencijos programa	13
Specialistų kompetencijų tobulinimas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybei užtikrinti	15

Ižanga

Siekiant puoselėti gyventojų sveikatą, užtikrinti saugumą, socialinę gerovę, svarbus ir reikšmingas yra psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir vartojimo prevencijos užtikrinimas nacionaliniu ir vietos lygmeniu. Valstybinėje narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programoje, patvirtintoje 2018 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XIII-1765 (toliau – Valstybinė programa), siūloma savivaldybėms prisidėti prie Valstybinės programos įgyvendinimo, organizuojant ir vykdant narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos priemones. Valstybinė programa nebus veiksminga ir nepasieks bendruomenės, žmogaus, jei prie jos įgyvendinimo neprisidės savivaldybės ir jose veikiančios Narkotikų kontrolės komisijos (toliau – NKK). Pagal Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento (toliau – Departamentas) periodiškai atliekamų savivaldybių NKK apklausų apie jų vykdomą veiklą duomenimis, nuo 2011 m. iki 2019 m. nežymiai, bet mažėja skaičius savivaldybių, kuriose yra įsteigtos NKK (2011 m. – 38, 2015 m. – 35, 2019 m. – 34). Savivaldybių NKK pagrindinis uždavinys – koordinuoti narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos veiksmus savo savivaldybės teritorijoje (pagal Pavyzdinius savivaldybių narkotikų kontrolės komisijų nuostatus, patvirtintus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. 416). Tačiau NKK praktinė patirtis bei NKK apklausos rezultatai rodo, kad NKK veiklos sritys yra kur kas platesnės ir apima ne tik su narkotikų, bet ir su alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu susijusių problemų sprendimus. 2020 m. išanalizavus savivaldybių atsiųstus 2019 m. NKK veiklos duomenis nustatyta, kad iš 59 atsakiusių, NKK yra įsteigusios 43 savivaldybės, iš kurių 34 NKK vykdo veiklą, susijusią su psichoaktyviųjų medžiagų kontrole ir vartojimo prevencija, 9 NKK nevykdo jokios veiklos. Siekiant užtikrinti efektyvesnę šiuo metu veikiančių savivaldybių NKK veiklą, tikslinga būtų išdiskutuoti dėl šių komisijų veiklos ribų praplėtimo, įtraukiant narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolę ir jų vartojimo prevenciją, taip prisidedant prie subalansuotos visų psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir pasiūlos mažinimo politikos kūrimo ir jos priemonių įgyvendinimo tiek nacionaliniu, tiek vietos lygmeniu.

Svarbu tai, kad, tose savivaldybėse, kuriose nėra įsteigtų NKK (pagal 2019 m. apklausos duomenis 13 atsakiusių savivaldybių nėra įsteigusios NKK), vykdyti narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos priemones bei spręsti su šia tema susijusius klausimus dažnu atveju yra pavesta kitoms savivaldybėje veikiančioms komisijoms ar taryboms. Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymo 69 straipsnis numato savivaldybės taryboms sudaryti bendruomenės sveikatos tarybas, kurios koordinuoja savivaldybės teritorijoje sveikatos ugdymo, alkoholio, tabako ir narkotikų kontrolės priemonių rengimą ir įgyvendinimą. Vietos savivaldos įstatymo 15 straipsnio 5 dalis numato, kad savo įgaliojimų laikui įstatymų nustatytais atvejais arba savivaldybės tarybos sprendimu gali būti sudaromos ir kitos nuolatinės (tos kadencijos laikotarpiui) bei laikinosios

(atskiriems klausimams nagrinėti) komisijos. Tad šios rekomendacijos galėtų būti naudingos ir Bendruomenės sveikatos taryboms, jeigu savivaldybėse nėra įsteigtos NKK.

Šios rekomendacijos skirtos aptarti NKK veiklos organizavimą ir vykdymą, remiantis ne tik su savivaldybių vykdoma politika susijusiais teisės aktais ar NKK nuostatais, bet ir realia NKK vykdoma veikla. Svarbu atkreipti dėmesį, kad NKK veiklos specifika gali labai skirtis, priklausomai nuo savivaldybės dydžio ir teritorinio išsidėstymo ar kitų su psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimu susijusių veiksnių, tad svarbu į rekomendacijas žiūrėti lanksčiai (jose nėra atspindėta visų savivaldybių specifika). Rekomendacijose taip pat aptarsime, kokios yra veiksmingos ir neveiksmingos (kartais turinčios ir žalą tikslinei grupei) psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės, siekdami atkreipti NKK dėmesį, kad svarbu remtis mokslo įrodymais planuojant ir įgyvendinant prevencijos priemones. Tikslas – padėti rasti atsakymus ką, kada ir kaip daryti, ne tik išgryninant pasiteisinusias prevencines veiklas, bet ir akcentuojant žalingas.

Tikimės, kad šios rekomendacijos padės NKK tiek planuojant ir pasirenkant, tiek vykdant ir vertinant narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos veiklas ir priemones bei ateityje galės būti papildytos savivaldybių gerosios darbo patirties pavyzdžiais ir išvalgomis.

Savivaldybių narkotikų kontrolės komisijų veiklos stiprinimo galimybės

Narkotikų kontrolės komisijų veiklos organizavimas

Dažniausiai pačių NKK minima problema – neaktyvus NKK narių dalyvavimas posėdžiuose. Pagal NKK 2019 m. apklausos duomenis, iš 34 savivaldybėse įsteigtų NKK, 76 proc. nurodė, kad per 2019 m. suorganizavo ne daugiau kaip 2 NKK posėdžius, nuo 3 iki 4 posėdžių organizavo 9 proc. (3 savivaldybės), nuo 5 iki 6 – 6 proc. (2 savivaldybės), o daugiau nei 7 posėdžius - 3 proc. NKK (1 savivaldybė). Atkreiptinas dėmesys, jog 2 savivaldybėse posėdžiai iš viso nebuvo organizuojami. Galima daryti prielaidą, kad daugumoje savivaldybių NKK veikla vyksta tik formaliai, kadangi daugiau nei 2 posėdžius 2019 m. surengė tik ketvirtadalis NKK.

Skatintinas NKK narių aktyvus įsitraukimas. Siekiant efektyvesnių ir produktyvesnių posėdžių, labai svarbu, kad narkotikų, tabako ir alkoholio vartojimo prevencijos ar kontrolės klausimai būtų keliami ir sprendžiami, neapsiribojant vien tik NKK narių kvietimu ir dalyvavimu posėdžiuose, bet įtraukiant ir kitų suinteresuotų institucijų, organizacijų atstovus, sukuriant nuolatinį bendradarbiavimo tinklą bei stiprinant tarpžinybinį bendradarbiavimą savivaldybės bendruomenei aktualiais klausimais. Kai kurios savivaldybės organizuoja išvažiuojamuosius posėdžius į kitas valstybės ir savivaldybės institucijas ir įstaigas ar nevyriausybinės organizacijas, siekiant pasisemti ir/ar pasidalinti gerosios praktikos pavyzdžiais bei perimti pasiteisinusios veiklos metodus ir pan.

Be jokios abejonės taip pat svarbus yra NKK pirmininko vaidmuo, kuris užtikrina NKK posėdžių reguliarumą bei probleminių, aktualių klausimų iškėlimą ir teikimą NKK pasitarimams; NKK narių supažindinimą su pagrindiniais NKK tikslais, funkcijomis ir teisėmis, NKK darbo organizavimu, rekomendacijų ir pasiūlymų teikimo tvarka bei aktualiais psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo politikos įgyvendinimą nacionaliniu ir savivaldybės lygmeniu reglamentuojančiais teisės aktais.

NKK posėdžiai yra tik viena iš NKK veiklos formų, tačiau ypatingai svarbus yra nuolatinis NKK narių kompetencijų tobulinimas, siekiant įsigilinti į nuolat besikeičiančias šiuolaikines psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo tendencijas, naujausias mokslu grįstas psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir pasiūlos priemones bei kylančius iššūkius. Nuolatinis NKK narių kompetencijų tobulinimas – tai ir kokybiškesnė NKK veikla, ir veiksmingesnis bei savalaikis klausimų, susijusių su psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo politika, aktualizavimas, rengiant NKK veiklos programą, planuojant programos įgyvendinimo veiklų planą bei teikiant veiklų ataskaitą.

2019 m. atliktos NKK apklausos duomenimis iš 34 NKK tik 23 yra pasirengusios ir pasitvirtinusios narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir prevencijos programas, o 11 NKK - ne. Siekiant dirbti planuotai ir konstruktyviai, atlikti susiplanuotų ir vykdomų veiklų stebėjimą ir vertinti veiklos rezultatus labai svarbu pasirengti narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo

prevencijos programą, į jos įgyvendinimą įtraukiant ne tik suinteresuotus socialinius partnerius, bet ir savivaldybėje dirbančius specialistus, tokius kaip jaunimo reikalų koordinatorius bei tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius. Vienas iš svarbių bendradarbiavimo partnerių savivaldybių visuomenės sveikatos biurai, atliekantys gyventojų sveikatos rodiklių stebėseną, gyvenamosios tyrimus, planuojantys ir įgyvendinantys tikslines priemones, skirtas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui mažinti. Siūlytina visuomenės sveikatos biurams teikti aktualią informaciją NKK ne rečiau kaip 2 kartus per metus apie:

- gyventojų sveikatos rodiklius, gyvenamosios ir kitų tyrimų rezultatus, kurie ypač svarbūs NKK kiekvienais metais rengiant veiklos planus, siekiant susipažinti su situacijos analize savivaldybėje bei tikslingai planuoti veiklos priemones;
- taip pat pristatyti savo veiklos prioritėtines kryptis ir veiklos rezultatus.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos veiksmingumas priklauso nuo skirtingų sektorių įsitraukimo ir jų sėkmingo bendradarbiavimo, siekiant bendrų tikslų bei pripažįstant, kad psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas yra žmogaus fizinės, psichinės sveikatos ir socialinės gerovės užtikrinimo problema.

Taip pat tikslinga ir siūlytina:

NKK posėdžius organizuoti ne rečiau kaip 1 kartą per ketvirtį, numatant galimybę NKK nariams iš anksto raštu balsuoti negalint atvykti į posėdžius.

NKK praėjusių metų veiklos ataskaitą teikti tvirtinti savivaldybės Tarybai iki einamųjų metų kovo 1 dienos, šią ataskaitą skelbti savivaldybės administracijos interneto svetainėje.

NKK veiklos kadencija turėtų sutapti su savivaldybės Tarybos kadencijos terminu.

Užtikrinant NKK veiklos žinomumą, tikslinga nepamiršti *viešinimo* svarbos tiek savivaldybės Tarybai ir administracijai, tiek savivaldybės bendruomenei apie:

- NKK prioritėtines veiklos kryptis.
- NKK veiklą ir jos pasiektus rezultatus.
- Gerosios praktikos pavyzdžius savivaldybėje, organizuojant ir vykdamt psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo priemones.

- Priimtus NKK sprendimus, siūlymus ir rekomendacijas, kaip spręsti aktulius psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo klausimus savivaldybėje.

Kadangi su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu susijusios problemos yra daugialypės, horizontalus priemonių derinimas ir koordinavimas būtinas keliose viešosios politikos įgyvendinimo srityse: socialinės, sveikatos apsaugos, švietimo, teisingumo ir vidaus reikalų politikos. Tai atspindi ir NKK sudėtis, kurios nariai atstovauja sveikatos, švietimo, socialines įstaigas, vaikų teisių apsaugos tarnybas, teisėsaugos institucijas ir nevyriausybinės organizacijas, galinčias atlikti psichoaktyviųjų medžiagų kontrolę bei taikyti administracinio poveikio priemones, organizuoti ir teikti priklausomybių gydymo bei psichologinės socialinės reabilitacijos paslaugas, vykdyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemones tikslinėms grupėms ir visai bendruomenei. Įvairialypė NKK sudėtis sukuria tinkamas prielaidas ne tik „matyti“ problemas iš visų pusių, bet ir jas spręsti kompleksiškai. Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis ypatingai svarbus. Skatintinas bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios dirba su skirtingomis tikslinėmis grupėmis vietos lygmeniu. Ypatingas vaidmuo šiame bendradarbiavime tenka jaunimo reikalų koordinatoriui, kuris analizuoja jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų padėtį savivaldybėje siekdamas užtikrinti faktais ir žiniomis grįstos jaunimo politikos įgyvendinimą vietos lygmeniu, skatina aktyvią jaunimo, jaunimo organizacijų ir su jaunimu dirbančių organizacijų veiklą, jos plėtrą.

Savivaldybių NKK rekomenduojama

Steigti savivaldybėse NKK, kurių veikla įtrauktų narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolę ir jų vartojimo prevenciją, siekiant subalansuotos visų psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir pasiūlos mažinimo politikos kūrimo ir jos priemonių įgyvendinimo

Pasirengti narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos programas ir siekti, kad jos taptų ne vien politiniais, bet ir praktiniais dokumentais bei atitiktų nacionalinės politikos tikslus ir uždavinius.

Atlikti vykdomų priemonių įgyvendinimo stebėjimą ir vertinti veiklos rezultatus

Išnaudoti socialinių tinklų teikiamas galimybes viešinant NKK veiklą, išryškinant gerąją darbo patirtį bei viešinant konkrečius gerosios patirties pavyzdžius.

Stiprinti bendradarbiavimą su valstybės bei savivaldybės institucijomis, įstaigomis sprendžiant aktualius klausimus, susijusius su psichoaktyviųjų medžiagų kontrole ir vartojimo prevencija, bei nevyriausybinėmis organizacijomis, stiprinant bendruomenės iniciatyvas, įgyvendinant priemones įvairioms tikslinėms grupėms. Toks bendradarbiavimas leidžia operatyviau ir lanksčiau reaguoti į naujai išskylančias problemas bei leidžia konsoliduoti pastangas veikiant bendruomenės labui.

Bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis organizacijomis pirmenybę **teikti** partnerystei, kuri įmanoma tik nuolatinės komunikacijos tarp abiejų sektorių kontekste ir pagrįsta abipusiu sutarimu, supratimu ir vykdoma pasiskirstant darbus. Ji apima abipusišką įtaką, išryškina abipusę atsakomybę ir lygiateisį dalyvavimą.

Intensyviau bendradarbiauti ir **gerinti komunikaciją** tarp savivaldybėse įkurtų tarybos komitetų, komisijų bei sukurtų darbo grupių, siekiant nedubliuoti vykdomų psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir prevencijos priemonių bei ieškant bendrų sprendimų išskalančioms problemoms įveikti.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių planavimas ir vykdymas

Veiksmingos ir neveiksmingos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės

Prevencija dažnai minima kaip veiksmingas ir tinkamas būdas spręsti sudėtingą ir dinamišką psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problemą bei mažinti šių medžiagų paklausą. O šiuolaikinis prevencijos mokslas suteikia žinių ir įrankių, kaip saugiai, nesukeliant žalos tikslinei grupei, vykdyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją ir keisti elgesį.

Neveiksmingomis laikomos priemonės, kurios išimtinai sutelktos į informavimą, gąsdinimą, buvusių vartotojų dalijimąsi asmenine patirtimi mokyklose, įvairias „šoko“ (gąsdinimu paremtas) taktikas kai vaikams ir paaugliams demonstruojama emociškai paveiki, dažniausiai gąsdinanti, vaizdinė medžiaga arba šokiruojantys pasakojimai (pateikiami ir buvusių vartotojų) apie žalingas vartojimo pasekmes. Tokios priemonės ne tik neveiksmingos ir brangios, bet ir gali būti žalingos, sukelti priešingą, nei tikimasi, poveikį. Dar daugiau, nė vienu iš šių taikomų metodų nepavyko pasiekti teigiamų prevencinių rezultatų. Atvirkščiai, rezultatai dažnai buvo neigiami, priešingi tiems, kurių deklaratyviai buvo siekiama, planuojama ir tikėtasi. Tyrimai kaip tik rodo galimą koreliaciją tarp geresnio informuotumo ir išaugusio psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo. Socialinis kontekstas, aplinka, o ne informacijos apie šių medžiagų vartojimo žalą stoka turi didžiausią įtaką jaunų žmonių pasirinkimui pradėti vartoti ar rizikingai elgtis¹.

Kaip rodo praktika, dažnai psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija vykdoma ir per užimtumo skatinimą. Tačiau kalbant apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją užimtumo skatinimas ir sportinės veiklos organizavimas yra tik viena iš psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos sudėtinių dalių. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės siekiant ilgalaikių rezultatų turi būti kompleksinės, kartu įtraukiant švietimą (informacijos suteikimą), nuostatų / vertybių formavimą bei socialinių ir gyvenimo įgūdžių ugdymą, sveiko gyvenimo būdo propagavimą, kuriame turi dalyvauti šeima, mokykla bei visa visuomenė.

Daug prieštaravimų kelia populiaria priemone išliekanti - aplinkos testavimas² mokyklose, nors kaip rodo moksliniai tyrimai ir įžvalgos, tai nesumažina narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo tarp moksleivių. Svarbu pabrėžti, kad atliekamas aplinkos testavimas parodo ne vartojimo faktą, o narkotinių ar psichotropinių medžiagų pėdsakų aptikimą patalpose, kuriose testavimas buvo atliktas. Tokios narkotinės medžiagos kaip susmulkintos kanapių dalys, heroino, kokaino, amfetamino, metamfetamino milteliai pagal savo kilmę ir formą, išorės požymius yra birios,

¹ Europos prevencijos tyrimų draugijos pozicija „Dėl neefektyvių ir galimai žalingų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos metodų“ lietuvių kalba http://euspr.org/wp-content/uploads/2019/10/EUSPRposition_Lithuanian2020.pdf

² Aplinkos testai – metodas, kurio pagalba galima aptikti narkotinių ar psichotropinių medžiagų pėdsakus aplinkoje.

našios, lengvai pasiskleidžiančios aplinkoje, todėl šių medžiagų mikrodalelės gali patekti ant įvairių objektų, pavyzdžiui, palangių, durų rankenų, stalų ir kt. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog dalelės aplinkoje gali pernešti ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų neįvartojantys asmenys. Narkotinių medžiagų dalelės gali prikibti prie rūbų autobuse, liečiantis prie turėklų ir kt. Kitų prevencinių priemonių, tokių kaip šunų pasitelkimas ieškant narkotinių medžiagų, neprisideda prie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo ir mokinių sveikos gyvensenos skatinimo. Mokyklų aplinkos testavimas turėtų būti vykdomų kompleksinių kitų prevencinių priemonių sudedamoji dalis, kurios būtų tikslinamos atsižvelgiant į gautus aplinkos vertinimo rezultatus. Kviečiame plačiau apie aplinkos testavimą skaityti Departamento interneto svetainėje adresu <http://ntakd.lrv.lt/lt/naujienos/ka-is-tiesu-parodo-teigiami-aplinkos-testavimo-mokyklose-rezultatai>.

Siūlome pastangas nukreipti ne į papildomą mokyklos aplinkos tikrinimą, o į prevencinių priemonių bei psichologinės pagalbos mokiniams organizavimą.

Svarbu atsiminti, kad mokykloje vykdoma psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija bus veiksminga tik tuomet, kai jos idėjas palaikys visa mokyklos bei vietos bendruomenė.

Būtina atminti, kad neveiksmingomis laikomos priemonės, išimtinai sutelktos į informavimą, gąsdinimą, buvusių vartotojų dalijimąsi asmenine patirtimi mokyklose, įvairios „šoko“ taktikos. Tačiau būtent veiksminga ir etiška prevencija, ne taip kaip triukšmingas aktyvizmas, dažnai yra nepastebima, integruota į švietimo ir neformalaus ugdymo bei darbo su jaunimu programas, kasdien kuriant saugią jaunimui aplinką, kurioje jie gali saugiai augti ir tobulėti (žr. 1 lentelę).

Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma prevencijos priemonių turi teigiamą poveikį iškart po jų taikymo užbaigimo, ir tik nedaugelis jų turi poveikį po ilgesnio laiko, pavyzdžiui, po vienerių metų. Be abejo, svarbu, kad poveikis tikslinei grupei būtų ilgalaikis, tad planuojant prevencijos priemones teikti prioritetą reikėtų toms, kurios parodė ilgalaikį poveikį.

1 lentelė. *Prevenција mokykloje: kas veiksminga ir kas neveiksminga*

VEIKSMINGA	NEVEIKSMINGA / TRŪKSTA ĮRODYMŲ
Pateikimas ir struktūra	
Interaktyvūs metodai Struktūruotos pamokos / užsiėmimai ir darbas grupėse Įgyvendinama įrodymais grįsta preventcinė programa	Didaktiniai metodai tokie, kaip paskaitų skaitymas Nestruktūruotos ir spontaniškos diskusijos Pasitikėjimas mokytojų sprendimais ir intuicija
Vykdoma apmokyto specialisto / mokytojo	Trūksta įrodymų, kad preventcijos programos, kurias veda bendraamžiai, veiksmingesnės nei vedamos suaugusiųjų
Vykdoma / įgyvendinama per 10–15 savaitinių sesijų	Atskiros trumpalaikės (vienadienės) veiklos
Daugiakomponentės preventcinės programos	Trūksta įrodymų, kad pastiprinamieji užsiėmimai, vykdomi pakartotinai yra veiksmingi
	Plakatai, brošiūros, jei nėra sudėtinė kompleksiskai vykdomos preventcijos dalis
Turinys	
Bendravimo, problemų sprendimo įgūdžių ugdymas	Mokinių informuotumo apie tam tikras psichoaktyviasias medžiagas didinimas, siekiant ugdyti jų sąmoningumą
Socialinių ir gyvenimo įgūdžių ugdymas, gebėjimo užmegzti ir išlaikyti santykius ugdymas	Buvusių vartotojų liudijimai tikintis, kad tai paskatins nevartoti psichoaktyviųjų medžiagų
Pasitikėjimo savimi įgūdžių ugdymas	Dėmesys tik savigarbos ugdymui
Atsisakymo įgūdžių ugdymas ir asmeninių prisiimtų įsipareigojimų stiprinimas	Atsitiktinis testavimas dėl narkotikų organizmo terpėse
Neigiamų nuostatų ir normų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo atžvilgiu stiprinimas	Gąsdinimo taktikos ir bauginančios istorijos apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pavojus ir žalą
Pagalba stiprinant akademinis pasiekimus bei mokymosi kompetencijų ugdymas	

Siekiant veiksmingos prevencijos rekomenduojame taikyti kelias paprastas taisykles:

- **Inicijuoti tik tokias prevencijos priemones** (intervencijas), kurios pagrįstos pakankamais mokslo įrodymais, kad yra veiksmingos ir teigiama kryptimi pakeičia elgesį.
- **Priemones taikyti apgalvotai, numatant tarpinius įvertinimus**, jeigu teigiamų elgesio pokyčių įrodymai atrodo daug žadantys, bet nepakankami.
- **Atsisakyti taikyti prevencines priemones** pastebėjus menkiausius, net netiesioginius, galimos žalos požymius. Žalos pavyzdžiai: sustiprėjęs dalyvių ketinimas vartoti psichoaktyvias medžiagas, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo normalizavimas, įsitikinimas, kad toks elgesys priimtinas (normalus) ir kad „vartoja visi“, kai vartojimas pateikiamas patraukliai, o prevencinėje programoje demonstruojami psichoaktyviųjų medžiagų galimi vartojimo būdai.
- **Neverta rizikuoti reputacija diegiant prieštaringas komercines**, ydingas ar net žalingas priemones vien todėl, kad koks nors žinomas asmuo (influenceris) mano, jog jo propaguojamiems metodams mokslinis pagrindimas nereikalingas.
- **Policijos pareigūnai, dirbantys prevencijos srityje**, turi pakankamai įrodymais grįstų būdų veikti: patruliuoti šalia mokyklų ir „naktinio gyvenimo“ vietų, užtikrinti saugumo jausmą ir užkirsti kelią narkotikų platinimui jauniems žmonėms. Policijos vaidmuo labai svarbus užtikrinant jauniems žmonėms saugią aplinką. Neverta švaistyti ribotų išteklių ir laiko neveiksmingoms informavimo veikloms.
- **Mokyklų administracijos taip pat** turi pakankamą įrodymais grįstų prevencinių programų ir aplinkos prevencijos strategijų, objektyvios informacijos apie psichoaktyvias medžiagas pateikimo pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programoje pasirinkimą. Mokyklose vykdomos prevencinės programos kuria ir užtikrina saugią ugdymosi aplinką, ugdo vaikų savimone, savitvardą, socialinį sąmoningumą, tarpusavio santykių, atsakingų sprendimų priėmimo gebėjimus ir įgūdžius. Mokyklos administracija, nustatanti aiškias psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą mokyklos teritorijoje draudžiančias taisykles, užtikrinanti vykdomų prevencinių programų nuoseklumą ir tęstinumą (rekomenduojamų prevencinių programų sąrašo aktyvi nuoroda <https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/PREVCINI%C5%B2%20PROGRAM%C5%B2%20S%C4%84RA%C5%A0AS%202018%2005%2009.pdf>) bei pati rodanti teigiamą elgesio pavyzdį kasdienėje mokyklos veikloje, gali tikėtis mokyklos bendruomenės geros psichinės ir fizinės savijautos.

Savivaldybių NKK rekomenduojama

Laikytis esminių kokybiškos prevencijos kūrimo dalyvaujančių tarptautinių organizacijų institucijų, (Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro, Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuro bei mokslo draugijų parengtų *Europos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybės rekomendacijų*.

Vadovautis Europos prevencijos tyrimų draugijos rekomendacijomis „Dėl neefektyvių ir galimai žalingų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos metodų“. Šias rekomendacijas lietuvių kalba skaitykite http://euspr.org/wp-content/uploads/2019/10/EUSPRposition_Lithuanian2020.pdf

Tikslinės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės vaikams ir jaunimui: ankstyvosios intervencijos programa

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės planuojamos ir vykdomos atsižvelgiant, įvertinant tikslinių grupių poreikius. Ankstyvoji intervencija, kaip viena iš tikslinės prevencijos priemonių, skirta asmenims turintiems eksperimentavimo su psichoaktyviosiomis medžiagomis ar nereguliaraus jų vartojimo patirties, siekiant motyvuoti atsisakyti šių medžiagų vartojimo.

Departamentas Lietuvoje diegia Ankstyvosios intervencijos (toliau – AI) programą, kuri yra tarptautinio projekto „FreD goes net“ gerosios praktikos pavyzdys ir įgyvendinama Lietuvoje nacionaliniu mastu nuo 2018 m. pagal vieningą algoritmą³.

Lyginant 2018 ir 2019 metus, galima teigti, kad AI pagalbos prieinamumas šalies mastu išaugo reikšmingai. Tai rodo savivaldybių, įsitraukusių į AI programos vykdymą, skaičius. 2019 m. beveik **2,5 karto** daugiau savivaldybių buvo įsitraukusios į AI programos vykdymą nei 2018 m.

Dalyvauti AI programoje vaikas ar jaunuolis gali savanoriškai arba gavęs įpareigojimą. Įpareigoti dalyvauti AI programoje gali:

- teismas ar ne teismo tvarka administracinio nusižengimo bylą nagrinėjanti institucija (pareigūnas) už Administracinių nusižengimų kodekse numatytus administracinius nusižengimus;

³ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2018 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. V-60/V-39 „Dėl Ankstyvosios intervencijos programos vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“, TAR, 2018-01-25, Nr. 1143 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/28dcd7c100e611e8a2469c61d7bb0a92?positionInSearchResults=0&searchModelUID=b7e6f8f6-0f63-4ab9-9ef0-fd2b9d48d441>.

- savivaldybės administracijos direktorius, kai savivaldybės administracijos Vaiko gerovės komisijos siūlymu asmeniui yra skirta vaiko minimalios priežiūros priemonė;

Kaip rodo patirtis didžioji dalis jaunuolių visgi ateina į AI programą savanoriškai (2019 m. duomenimis net 80 proc. jaunuolių į AI programą atėjo savanoriškai), tikėtina dėl AI programos patrauklumo, nemoralizuojančio ir nesmerkiančio požiūrio į jauną asmenį. Iš kitos pusės darytina prielaida, kad prie AI programos viešinimo prisideda suinteresuotos institucijos ir specialistai, rekomenduodami jaunuoliams reikalingas AI paslaugas. Labai svarbus AI programos žinomumo didinimas, prie kurio prisidėti gali kiekvienas NKK narys, inicijuodamas ir organizuodamas informacinės medžiagos (lankstinukų apie AI pagalbos teikėjus savivaldybėje), video klipo, reklaminių skydelių apie AI programą viešinimą jo atstovaujamos sveikatos, švietimo, socialinės įstaigos, vaikų teisių apsaugos tarnybos, teisėsaugos institucijos ir nevyriausybinės organizacijos interneto svetainėje ar *Facebook*, *Instagram* paskyrose. Taip pat svarbu viešinti jaunimui www.askritiskas.lt ir tėvams www.kaveikiavaikai.lt skirtas interneto svetaines, kuriose šios tikslinės grupės – tėvai ir jaunimas – gali rasti aktualią informaciją apie teikiamas AI paslaugas. Informaciją apie AI programą galima rasti interneto svetainės www.askritiskas.lt rubrikoje „Jeigu ką...“ esančiame skyrelyje „Jeigu reikia pagalbos tau“, o interneto svetainės www.kaveikiavaikai.lt rubrikoje „Pamokos“ esančioje temoje „Ką daryti, jei vaikas vartoja psichoaktyvias medžiagas?“.

NKK nariams tikslinga turėti detalią informaciją apie jų savivaldybėje už AI programos įgyvendinimą atsakingus specialistus, kurie:

- vykdo dalyvių registraciją į AI programą ir grupių sudarymą;
- veda grupinius užsiėmimus jaunuoliams pagal AI programą;
- vykdo AI programos stebėseną.

Savivaldybių NKK rekomenduojama

Rengiant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos veiklas ir priemones, numatyti AI programos įgyvendinimo plėtrą vietos lygmeniu (sukurti suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo tinklą, AI programos viešinamą mokyklose ir kitose aplinkose), kad tiems, kuriems reikalingos ankstyvosios intervencijos paslaugos, jas gautu laiku ir nemokamai.

Intensyviai bendradarbiauti su Visuomenės sveikatos biurais savivaldybėje, kurie kartu su pedagoginėmis psichologinėmis tarnybomis yra tiesiogiai atsakingi už AI programos organizavimą ir diegimą vietos lygmeniu

Skaityti pateikiamą aktualią informaciją apie AI programą Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento interneto svetainės www.ntakd.lrv.lt rubrikoje "Ankstyvoji intervencija" adresu <https://ntakd.lrv.lt/lt/prevencija/ankstyvoji-intervencija>

Specialistų kompetencijų tobulinimas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybei užtikrinti

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje dirbantys specialistai, prevencinių programų vykdytojai vis labiau sutinka su įrodymais pagrįstų prevencijos programų svarba. Kad prevencinės veiklos darytų įtaką ir poveikį tikslinėms grupėms, svarbu taikyti prevencijos kokybės standartus – gaires. 2017 m. Švietimo ir mokslo ministerija parengė rekomenduojamus prevencinių programų vertinimo kriterijus, siekdama padėti savivaldybėse paskirtiems atsakingiems asmenims atlikti naujų prevencinių programų vertinimą. Reikia paminėti, kad nesant tokios vertinimo sistemos valstybės lygiu, kriterijų taikymas yra sąlyginis – skirtingose savivaldybėse ta pati prevencinė programa gali būti įvertinama skirtingai, priklausomai nuo vertinimą atliekančių specialistų kompetencijų, kriterijų interpretavimo bei savivaldybės lygiu patvirtintos tvarkos turinio ir įgyvendinimo kokybės. Padėdamas savivaldybėms pasiekti bendro prevencinės veiklos bei programų kokybės interpretavimo ir praktinio taikymo, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas nuo 2016 m. organizuoja bei veda mokymus specialistams, kaip taikyti Europos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo

prevencijos kokybės standartus⁵. Europos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybės standartai skirti prevencijos specialistams kurie organizuoja, kuria, vykdo bei vertina psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemones, skatinant įrodymais grįstos bei kokybiškos ir veiksmingos prevencijos diegimą ir taikymą.

Organizuojant pasitarimus, seminarus ir mokymus aktualiais psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo klausimais, svarbu:

- vadovautis oficialia, patikima informacija: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktais, Pasaulio sveikatos organizacijos (toliau -PSO) ir ES strateginiais dokumentais, rekomendacijomis psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo klausimais ir kokybės standartais. Taip pat Lietuvos ir konkretaus miesto ar rajono gyventojų sveikatos statistikos duomenimis ir tendencijomis bendruomenėje, atsižvelgiant į juos organizuoti priemones, pasitelkiant psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo srityse dirbančius specialistus. Neabejotinai svarbus partneris šioje srityje yra Visuomenės sveikatos biurai, atliekantys gyventojų sveikatos rodiklių stebėseną, gyvenamosios tyrimus, planuojantys ir įgyvendinantys tikslines priemones, skirtas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui mažinti;

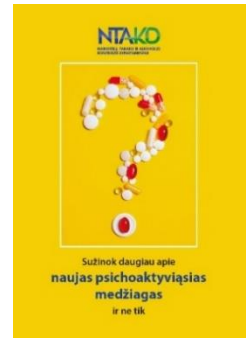
- informuoti apie gydymo, psichologinės ir socialinės pagalbos asmenims, vartojantiems psichoaktyviasias medžiagas, galimybes konkrečioje savivaldybėje, pabrėžiant priklausomybės konsultantų teikiamas paslaugas bei pagalbą vaikams ir jaunimui (informaciją, kur kreiptis pagalbos, jeigu vaikas vartoja psichoaktyviasias medžiagas kiekvienoje savivaldybėje, rasite Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento interneto svetinėje www.ntakd.lrv.lt nuoroda <https://ntakd.lrv.lt/lt/reabilitacija/kur-kreiptis-pagalbos-jeigu-vaikas-vartoja-psichoaktyviasias-medziagas>

- išskirtinį dėmesį skirti informavimui apie pagalbą metantiems rūkyti. Tuo tikslu viešinti svetainę www.nerukysiu.lt. bei pagalbos galimybes savivaldybėje.

- nagrinėjant alkoholio vartojimo prevencijos temą akcentuoti ne tik alkoholio žalą asmens sveikatai, bet ir neigiamus socialinius alkoholio vartojimo padarinius (nelaimingus atsitikimus darbe, kelyje, nusikalstamumą), nepamirštant priklausomų asmenų šeimos narių ir jiems teikiamų paslaugų. Taip pat prevencijos darbo vietose svarbos bei supažindinant specialistus su prevencijos darbo vietose rekomendacijomis ir statistiniais duomenimis (<http://ntakd.lrv.lt/lt/prevencija/informacija/prevencija-darbo-vietose>);

- supažindinti specialistus su naujų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu keliamu pavojumi ir rizikomis. Naujausią leidinį apie naujas psichoaktyvias medžiagas, kurį šiais metais parengė Departamentas rasite paspaudę leidinio viršelį.

- viešinti interneto svetaines psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijai vykdyti trims tikslinėms grupėms: jaunimui www.askritiskas.lt, tėvams www.kaveikiavaikai.lt bei metantiems rūkyti www.nerukysiu.lt. Aplankyti svetaines galite paspaudę ant apačioje esančių ikonų.

- taikyti gerąją praktiką, kurią ENNSC apibrėžia, kaip „geriausias turimų įrodymų pritaikymas dabartinėms veikloms psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje“ www.emcdda.europa.eu/best-practice.

Xchange prevention registry

About the Xchange prevention registry
Xchange is an **online registry of evidence-based prevention programmes**. It is currently in pilot phase. Use the options below to find prevention programmes. [Read more about Xchange here](#)

Our partners
The Xchange prevention registry is a collaborative effort between the EMCDDA and a number of partner organisations. [Learn more about our partners here.](#)

Search for programmes

by age group: 6-10 years
by setting: School
by outcomes targeted: -Use of illicit dru
by risk factor: Individual/Peers

Enter search terms... [Search] [Reset search form]

Search results

Year: -Year Country: All eXchange rating: All

Programme title	Date added	Countries where evaluated	Xchange rating
Good Behaviour Game	18.10.2017	Belgium, Netherlands, USA	C1

http://www.emcdda.europa.eu/best-practice/xchange_en

Remiantis šio portalo duomenimis, *visos šeimos* įtraukimas į prevencines veiklas padeda sumažinti vaikų alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimą; *socialinę patiriančių riziką šeimų lankymas* sumažina alkoholio ir tabako vartojimą. *Visapusės, socialinės įtakos modelių ir gyvenimo įgūdžių ugdymu pagrįstos mokyklose vykdomos prevencinės programos* veiksmingai mažina alkoholio ir

narkotikų, ypač kanapių, vartojimą; rizikos grupei priskiriamiems ir / ar probleminiu elgesiu pasižymintiems mokiniam skirtos interaktyvios prevencijos priemonės mažina psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą ir sumažina vairavimo išgėrus tikimybę; **mentorstės programos** mažina jaunimo alkoholio vartojimą. **Bendruomenėje** vykdomos visapusės, interaktyvios priemonės mažina rizikos grupėje esančio jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą; bendruomenės paramos grupės, įtraukiančios ir kitus šeimos narius, padeda socialinę riziką patiriančiose šeimose gyvenančiam jaunimui. **Pasilinksminimo vietose** vykdomos visapusės prevencijos programos veiksmingai mažina su alkoholio vartojimu susijusių viešosios tvarkos pažeidimų, autoavarijų, nusikalstamumo tikimybę; pasilinksminimo tikslais narkotikus vartojančiam jaunimui skirtos kompiuterizuotos prevencinės programos gali (bent laikinai) sumažinti jų narkotikų vartojimą; vairavimo išgėrus prevencinės programos ir socialinės informacinės kampanijos sumažina autoavarijų (taip pat ir mirtimi pasibaigiančių) tikimybę; policijos pareigūnų apsilankymai pasilinksminimo vietose ir jų teritorijose mažina viešosios tvarkos trikdymą; pasilinksminimo vietų baro darbuotojams skirti atsakingo aptarnavimo mokymai sumažina jų klientų alkoholio vartojimą ir apsvaigimo lygį. **Socialinės informacinės kampanijos**, kurios vykdomos kartu su kitomis mokykloje ar bendruomenėje įgyvendinamomis prevencijos priemonėmis, gali sumažinti tabako vartojimo, vairavimo išgėrus ir autoavarijų tikimybę.

Savivaldybių NKK rekomenduojama

Rekomenduojame NKK bendradarbiauti su Departamentu diegiant Europos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybės standartus (organizuojant mokymus savivaldybės specialistams).

Dalyvauti organizuojamuose mokymuose, skirtuose NKK nariams bei nuolatos tobulinti NKK narių kompetencijas psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir vartojimo prevencijos srityje.

Vadovautis Lietuvos ir užsienio šalių gerosios praktikos pavyzdžiais rengiant, įgyvendinant bei vertinant vykdomas psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir prevencijos programas ir/ar priemones.

Viešinti interneto svetainės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijai vykdyti trims tikslinėms grupėms: jaunimui www.askritiskas.lt, tėvams www.kaveikiavaikai.lt bei metantiems rūkyti www.nerukysiu.lt bei **teikti pasiūlymus** Departamentui dėl šių svetainių turinio atnaujinimo.